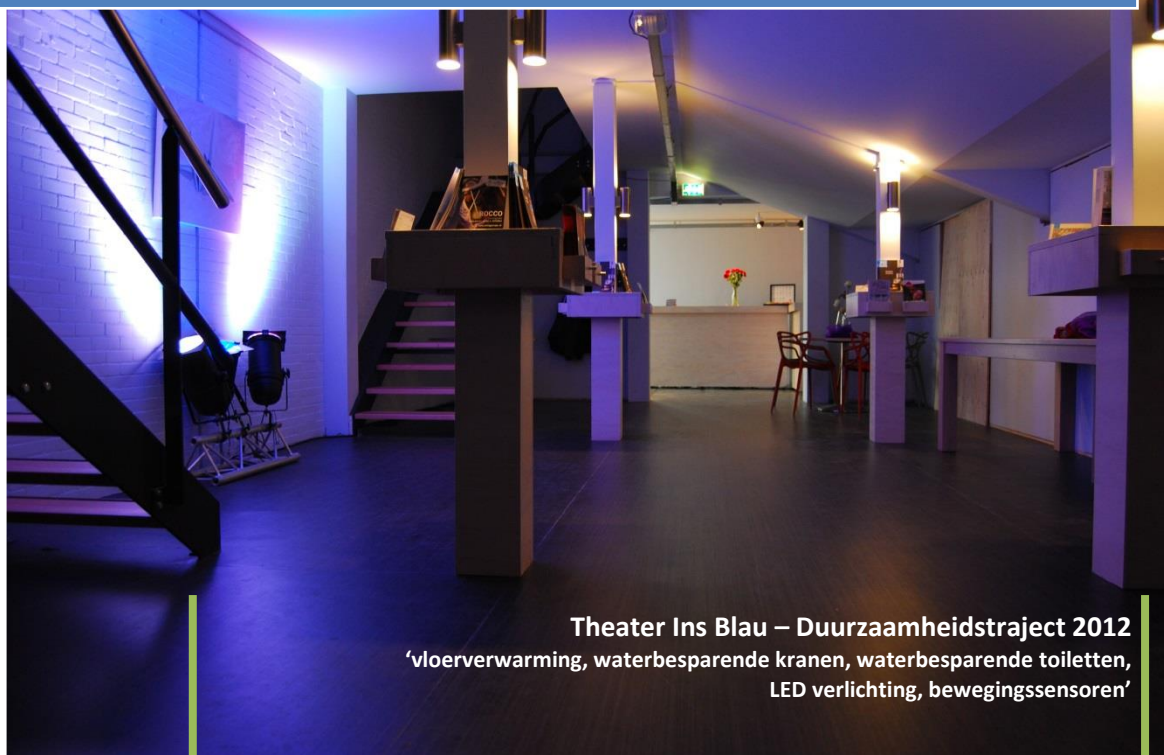

Tussenstand Duurzaamheidstrajecten

*Een overzicht van de duurzaamheidstrajecten
van Fonds 1818 in de periode 2009-2013*

Theater Ins Blau – Duurzaamheidstraject 2012
'vloerverwarming, waterbesparende kranen, waterbesparende toiletten,
LED verlichting, bewegingssensoren'

Fonds 1818

September 2013

Auteur: Murat Aslancik

Inhoudsopgave	Pagina
Inleiding & leeswijzer	2
Samenvatting	3
Hoofdstuk 1. Duurzaamheidsbeleid Fonds 1818	4
1.1. Afbakening begrip duurzaamheid	4
1.2. Beleidsnotitie 'Milieu'	5
1.3. Overige duurzaamheidsprojecten en –trajecten van Fonds 1818	5
Hoofdstuk 2. Duurzaamheidstraject Fonds 1818	6
2.1. Doel en beschrijving duurzaamheidstraject	6
2.2. Procedure	6
2.3. Externe duurzaamheidsadviseurs	7
Hoofdstuk 3. Onderzoek	8
3.1. Afbakening	8
3.2. Doel	8
3.3. Methode	8
Hoofdstuk 4. Algemene kenmerken duurzaamheidstrajecten	9
4.1. Aantallen duurzaamheidstrajecten en financiële gegevens	9
4.2. Organisatietypen, geografische spreiding en doelgroepen	11
4.3. Resultaten op basis van evaluatiecodes	12
4.4. Externe duurzaamheidsadviseurs	13
4.5. Samenvatting	15
Hoofdstuk 5. Inhoudelijke analyse	16
5.1. Projectresultaten op basis van evaluatierapporten	16
5.2. Projectdoelen duurzame toepassingen	16
5.3. Projectdoelen bewustwording	18
5.4. Inhoudelijke analyse ten aanzien van de procedure	18
5.5. Aanbevelingen externe duurzaamheidsadviseurs	19
5.6. Het effect van de adviseurs op de definitieve projectplannen	20
5.7. Samenvatting	21
Hoofdstuk 6. Conclusies	22
Hoofdstuk 7. Aanbevelingen	23
Bijlagen	24
1. Algemene randvoorwaarden uit de beleidsnotitie 'Milieu'	25
2. Vragenlijst diepte-interviews	26
3. Samenvattingen diepte-interviews	27
4. Format van de externe duurzaamheidsadviseurs	34

Inleiding & leeswijzer

Om zijn ambities op het gebied van duurzaamheid kracht bij te zetten is Fonds 1818 in 2009 gestart met het aanbieden van 'Duurzaamheidstrajecten'. Dit traject bestaat uit de mogelijkheid om naast een basisdonatie, die wordt gedoneerd voor een verbouwing en/of voor inventaris-inrichting, een extra donatie te ontvangen waar duurzame toepassingen mee gefinancierd kunnen worden. Om in aanmerking te komen voor deze extra donatie heeft het fonds als voorwaarde gesteld, dat een externe adviseur een duurzaamheidsadvies over het project opstelt waarmee een grotere impuls gegeven kan worden aan de duurzaamheidsplannen. Met deze methode beoogt het fonds een duurzaamheidslag te maken in het hele werkgebied en tevens bewustwording bij de aanvragers te creëren.

Dit rapport blikt terug op 33 projecten die een duurzaamheidstraject hebben doorlopen in de periode 2009-2013. De algemene kwantitatieve gegevens van de trajecten zijn in kaart gebracht. Verder zijn de dossiers van de 33 projecten inhoudelijk geanalyseerd en zijn vijf aanvragers van (nagenoeg) afgeronde duurzaamheidstrajecten geïnterviewd. Deze gegevens geven een tussenstand van de aard en omvang van deze trajecten. Gezien de omvang van de beschikbare gegevens en het feit dat nog maar elf van de 33 projecten zijn afgerond en/of geëvalueerd, kunnen er nog geen definitieve conclusies getrokken worden uit de gegevens. De tussenstand geeft wel inzichten t.a.v. aard en omvang en bevat opvallende aspecten die meegenomen kunnen worden in lopende en toekomstige duurzaamheidstrajecten.

Leeswijzer

Op de volgende pagina leest u de samenvatting van deze tussenstand. De daaropvolgende twee hoofdstukken geven informatie over het duurzaamheidsbeleid van Fonds 1818 en algemene informatie over het duurzaamheidstraject. Hoofdstuk 3 beschrijft in het kort de opzet van het onderzoek. In de hoofdstukken 4 en 5 worden respectievelijk de algemene kwantitatieve gegevens en de inhoudelijke analyse van de trajecten beschreven. Deze paragrafen zijn samengevat op de pagina's 15 en 21. Tenslotte leest u in hoofdstukken 6 de conclusies en in hoofdstuk 7 de aanbevelingen.

Samenvatting

Het onderzoek is afgebakend door de analyse van 33 projectdossiers uit de periode januari 2009 tot en met maart 2013. Deze projecten hebben een duurzaamheidsdonatie in het kader van een duurzaamheidstraject ontvangen.

Algemene gegevens duurzaamheidstrajecten en financiën

Vanaf de start in 2009 is het aantal projecten binnen het duurzaamheidstrajecten elk jaar gestegen. Het totale donatiebedrag over de eerste vier jaar bedraagt € 435.408,- en beslaat 20% van het totale beschikbare donatiebudget voor het domein Milieu in dezelfde periode. De gemiddelde donatie voor een duurzaamheidstraject (€ 15.618,-) ligt hoger (€ 18.051,-) wanneer er een externe duurzaamheidsadviseur bij betrokken is. De gemiddelde kosten voor het inhuren van een duurzaamheidsadviseur bedragen € 1.490,- (excl. BTW) per traject. Dit is in lijn met de gemaakte afspraken met de adviseurs.

Bijna tweederde van de duurzaamheidstrajecten (63%) betreffen projecten waarbinnen duurzaamheidstoepassingen worden gecombineerd op het gebied van (ver)bouw, inventaris en inrichtingskosten.

Musea, theaters, sportverenigingen en natuur & milieuoorganisaties hebben tot op heden de meeste duurzaamheidstrajecten doorlopen. Gezamenlijk vormen hun aanvragen de basis van bijna tweederde van de duurzaamheidstrajecten en is 77% van het totale duurzaamheidstraject-donatiebedrag aan hen gedoneerd.

Van de 33 projecten richten 26 projecten zich op ongedefinieerde doelgroepen. De overige doelgroepen zijn: gehandicapten, senioren, vrijwilligers en jeugd. Tweederde van de projecten vindt plaats in de drie grote steden Den Haag, Delft en Leiden, met Den Haag (42%) als uitschieter.

Inhoudelijke analyse

Voor de inhoudelijke analyse zijn 33 dossiers van duurzaamheidstrajecten onderzocht waarvan 21 definitieve projectplannen bevatten. Tot op heden blijkt dat 11 van de 33 projecten zijn afgerond. In totaal waren 7 evaluatierapporten beschikbaar.

De 11 afgeronde projecten hebben allemaal duurzaamheidstoepassingen doorgevoerd. Negen projecten kregen het evaluatiekenmerk 'geslaagd'¹. De toepassingen die door Fonds 1818 zijn gefinancierd zijn talrijk en daarom onderverdeeld in vijf hoofdthema's:

1) Energiebesparende maatregelen & duurzame energie(-opwekking)	95% v.d. projecten
2) Hergebruik/duurzame materialen & afvalvermindering	80% v.d. projecten
3) Water(besparende) maatregelen	62% v.d. projecten
4) Ketenverantwoordelijkheid	43% v.d. projecten
5) Duurzaam beleid van de organisatie en implementatie van dit beleid	57% v.d. projecten

Eén van de doelen die Fonds 1818 beoogt te bereiken met het duurzaamheidstraject is bewustwording creëren onder haar aanvragers ten aanzien van het thema duurzaamheid. Op basis van de geringe beschikbare gegevens kunnen hier echter nog geen uitspraken over worden gedaan.

Aandachtspunten t.a.v. de communicatie rondom een traject is dat aanvragers niet altijd technisch onderlegd zijn, wat de communicatie soms bemoeilijkt. Ook het feit dat relatief veel verschillende professionals, die onafhankelijk van elkaar werken, betrokken zijn bij een duurzaamheidsproject, vraagt om een zorgvuldig communicatietraject.

Externe duurzaamheidsadviseurs

Bij 27 van de 33 duurzaamheidstrajecten is een externe duurzaamheidsadviseur betrokken geweest. De vaste adviseurs (stichting De Witte Roos, Carbon Matters en Ardo de Graaf) zijn samen goed voor 93% van de adviezen. Deze drie adviseurs genieten de voorkeur van het Fonds.

De externe adviseurs worden in 85% van de gevallen in de ontwikkel- of ontwerpfase van een project ingezet. Dit ligt in lijn met hun wensen om zo vroeg mogelijk te worden betrokken bij een project. Het tijdstip waarop de duurzaamheidsadviseur wordt ingezet kan van invloed zijn op de uiteindelijke mogelijkheden van de aanvrager. Duurzaamheidsambities worden met het verstrijken van de bouwfases alleen maar ondergeschikter.

¹ Negenmaal is het project als 'geslaagd' geclassificeerd, éénmaal als 'redelijk geslaagd' en éénmaal als 'méér dan geslaagd'.

Hoofdstuk 1. Duurzaamheidsbeleid Fonds 1818

Duurzaamheid past bij Fonds 1818. Duurzaamheid gaat over het maken van doordachte keuzes die noodzakelijk zijn om de kwaliteit van leven in ons werkgebied op peil te houden. Bij duurzaamheid wordt de kwaliteit van leven in de huidige en toekomstige tijd gerelateerd aan de mens in relatie tot zijn natuurlijke leefomgeving.

De afgelopen decennia is de wereld veranderd met gevolgen die van grote invloed kunnen zijn op latere generaties. Nederlanders hebben volgens het WWF Living report 2012 de op 8 landen na grootste ecologische voetafdruk² per persoon ter wereld. Hun levensstijl zorgt ten opzichte van andere bevolkingen voor een onevenredige grote impact op de wereld. De helft van de afdruk wordt bereikt door het verbruik van fossiele brandstoffen. Het is belangrijk dat inwoners van ons werkgebied zich hier van bewust zijn. Na bewustwording is de volgende stap dat mensen hun gedrag aanpassen wat op haar beurt weer kan leiden tot een toekomstbestendige samenleving. Een samenleving waarin toekomstige generaties kans blijven houden op welvaart en waarbij ruimte blijft voor een grote diversiteit aan planten en dieren. Kiezen voor duurzaamheid is kiezen voor een evenwichtig samengaan van sociale ontwikkeling, milieukwaliteit en economische groei. Door te investeren in duurzaamheid investeren we dus ook in de toekomstige bewoners van ons werkgebied, waardoor we de missie van het fonds kunnen blijven uitvoeren. Hiermee is de cirkel rond en dat is een mooie gedachte.

1.1. Afbakening begrip duurzaamheid

De volgende definitie voor duurzaamheid is geformuleerd door de World Commission on environment and Development van de Verenigde Naties in het rapport "Our Common future":

"Duurzame ontwikkeling is de ontwikkeling die aansluit op de behoeften van het heden zonder het vermogen van de toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen".

Duurzaamheid is door de jaren heen een containerbegrip geworden. Alles wat te maken heeft met maatschappelijk verantwoord leven, milieu, ecologie en toekomstgericht denken wordt tegenwoordig onder duurzaamheid geschaard. Veelal wordt een duurzaam project daarom getoetst aan het bevatten van ambities op het gebied de drie P's:

- People (mensen)
- Profit (winst) of Prosperity (welvaart)
- Planet (aarde)

Wanneer binnen een project rekening gehouden wordt met alle drie P's, kan het project als duurzaam betiteld worden.

Naast de behoefte aan (economische) welvaart is het de taak van de huidige generatie om goed voor de mensen en het milieu te zorgen. Wij hebben nu een verantwoordelijkheid voor de toekomstige generaties die zullen komen. Wanneer bijvoorbeeld alle fossiele brandstoffen worden verbruikt in de komende 40-50 jaar, moet de volgende generatie voldoende alternatieven hebben. Dit geldt ook voor vraagstukken als de mogelijke opwarming van de aarde en voedselproblematiek.

Klimaatverandering, het opraken van fossiele brandstoffen, fairtrade (eerlijke handel), etc. zijn geen thema's en/of onderwerpen die ontegenzeggelijk een directe relatie hebben met ons werkgebied. Om duurzame thema's grijpbaar te maken, verdienen voor het fonds daarom projecten die in het hier en nu plaatsvinden, de eerste voorkeur.

In de afgelopen jaren zijn aanvragers er geregeld in geslaagd om projecten op te zetten die de vraagstukken op lokaal niveau weten te entameren. Terugkerende thema's in de projecten zijn o.a. energieverbruik en -opwekking, duurzame bouw, fairtrade, recycling en educatie & bewustwording. De dichtbevolkte en stedelijke omgeving van het werkgebied helpt de aanvragers om met hun projecten een zo groot mogelijk publiek te bereiken, en de impact van hun projecten te vergroten.³

² Ecologische voetafdruk: een getal dat weergeeft hoeveel biologisch productieve grond- en wateroppervlakte een persoon in een jaar gebruikt om zijn consumptieniveau te kunnen handhaven en zijn afvalproductie te kunnen verwerken.

³ Passages uit deze alinea zijn geciteerd uit de donatiebegrotingen 2009 t/m 2013 van Fonds 1818

1.2 Beleidsnotitie 'Milieu'

Duurzaamheid valt binnen het fonds onder respectievelijk het hoofdtraject 'Natuur & Milieu' en het domein 'Milieu'. In de Beleidsnotitie Milieu (2003) staat het uitgangspunt voor een donatie als volgt omschreven: Het Fonds acht het van belang dat de bewoners van zijn werkgebied zich realiseren dat zij medeverantwoordelijkheid dragen voor natuur en milieu, dat zij betrokken worden bij hun leefomgeving. Deze betrokkenheid kan bijdragen tot een gedragsverandering in positieve zin. Speerpunt bij dit beleid is het begrip duurzaamheid. Onder duurzaamheid kan worden verstaan het streven van deze generatie om in haar behoefte te voorzien, zonder daarmee de behoeftevoorziening van de toekomstige generatie in gevaar te brengen.⁴

In bijlage 1. zijn de algemene voorwaarden voor een donatie uit de beleidsnotitie Milieu opgenomen.

1.3 Overige duurzaamheidsprojecten en –trajecten van Fonds 1818

Een belangrijke doelgroep binnen het thema milieu/duurzaamheid is jongeren. Ten slotte zijn de jongeren van nu de beleidsmakers en beslissers van de toekomst. In 2011 zijn de mogelijkheden onderzocht een programma uit te zetten op het gebied van duurzaamheid op middelbare scholen binnen het werkgebied van het fonds. De keuze viel op Eco-schools, een internationaal VN-keurmerk voor scholen dat docenten en leerlingen een manier biedt om het thema duurzaamheid structureel in te bedden in het curriculum. In september 2012 is op drie scholen gestart met een twee jaar durende pilot. Vanaf medio 2013 is er een VMBO locatie toegevoegd aan de pilot. Aan het einde van het tweede kwartaal van 2014 zijn de resultaten van deze pilot bekend.

Een ander programma binnen het fonds dat zich richt op milieu is het traject 'Groene Schoolpleinen'. Groene schoolpleinen is een initiatief van Fonds 1818. De doelstelling is om zoveel mogelijk basisscholen aan te moedigen om (meer) natuurlijke elementen aan te brengen op het schoolplein. Zo hebben kinderen elke dag kans op een natuurbeleving. Fonds 1818 helpt de scholen met een stappenplan om een groen schoolplein te realiseren. Inmiddels hebben tientallen scholen uit ons werkgebied hier gebruik van gemaakt.

---

⁴ Uit: Beleidsnotitie Milieu, Fonds 1818 (2003)

Hoofdstuk 2. Duurzaamheidstraject Fonds 1818

In 2009 is een aanzet gegeven voor het instellen van een 'duurzaamheidstraject'. Bij de meeste aanvragers ontbrak nog vaak de kennis en kunde om te komen tot de effectuering van duurzame doelstellingen. Fonds 1818 wilde ze helpen met kennis en aanvullende middelen om zo een breder draagvlak te creëren voor het thema.

2.1. Doel en beschrijving duurzaamheidstraject

Het doel van het aanbieden van duurzaamheidstrajecten is om vanuit het fonds een duurzaamheidslag te maken in ons hele werkgebied en tevens bewustwording bij de aanvragers te creëren. Door middel van een duurzaamheidstraject wordt aanvragers van Fonds 1818 een handreiking geboden bij het verduurzamen van hun projecten. Uiteindelijk levert het traject een positieve bijdrage aan het milieu door milieubesparende maatregelen die worden doorgevoerd in de projecten.

Aanvragers die bij het fonds een projectaanvraag indienden waarbij aanvullende duurzame toepassingen mogelijk waren, kregen het aanbod voor een adviestraject om hun project duurzamer te maken. Na een korte scan door een externe adviseur volgde een aantal aanbevelingen. De extra kosten die voortvloeiden uit het implementeren van de duurzame toepassingen nam Fonds 1818 voor haar rekening. In de loop van de jaren is dit initiatief gecontinueerd en vormt het de basis van een duurzaamheidstraject, waarbij de focus vooral is komen te liggen op (ver-)bouwprojecten van utiliteitsgebouwen, waar onze aanvragers doorgaans gebruik van maken. Naast de (ver)bouw kwamen ook de herinrichting of de aanschaf van nieuw inventaris in aanmerking voor het traject.

De aanbevelingen van de adviseurs concentreren zich rond enkele hoofdthema's:

- Energiebesparende maatregelen & duurzame energie(-opwekking)
- Hergebruik/duurzame materialen & afvalvermindering
- Waterbesparende maatregelen
- Kettenverantwoordelijkheid
- Duurzaam beleid van de organisatie en implementatie van dit beleid

2.2. Procedure

Een standaard duurzaamheidstraject van Fonds 1818 is als volgt vormgegeven:

- Een organisatie dient een basisaanvraag in bij het fonds. De projectadviseurs van het fonds beoordelen of de aanvraag in aanmerking komt voor een aanvullende aanvraag op het gebied van duurzaamheid. Zo ja, dan wordt dit aan de aanvrager voorgelegd. Indien de aanvrager hier positief tegenover staat, wordt er vanuit Fonds 1818 contact gelegd met een externe duurzaamheidsadviseur die de aanvrager adviseert op het gebied van duurzame toepassingen.
- De adviseur werkt in opdracht van het Fonds en hij declareert zijn uren bij Fonds 1818. Het fonds heeft afspraken gemaakt met de adviseurs over maximaal te declareren uren en het tarief.
- De afspraak tussen Fonds 1818 en de adviseurs is dat zij een adviesrapport opstellen, waarbij hun advies zich beperkt tot:
  - een inventarisatie van de aanvangssituatie
  - aangevuld met een op maat advies over mogelijke toepassingen en inspirerende voorbeelden.
  - de brede expertise van de adviseurs wordt hierbij gecombineerd met de wensen en mogelijkheden van de aanvrager.
- De aanvrager bepaalt op basis van het rapport om hij een aanvullende aanvraag indient. Zo ja,
- Het maximale donatiebedrag voor duurzaamheid bedraagt 50% van het basisdonatiebedrag.
- Bij de beoordeling van deze 'duurzaamheidsaanvraag' worden de (zwaarwegende) aanbevelingen van de externe adviseurs meegenomen t.b.v. het definitieve besluit over een donatie.
- De inhoudelijke en financiële verantwoording van de duurzaamheidsdonatie wordt integraal opgenomen in de verantwoording van de basisdonatie.

2.3. Externe duurzaamheidsadviseurs

Voor de analyses maakt Fonds 1818 voornamelijk gebruik van de diensten van drie adviseurs⁵. Deze adviseurs hebben in ruime mate hun sporen verdiend, en vervullen reeds jaren de rol van voorloper, op het gebied van duurzaam bouwen. De drie vaste adviseurs die worden ingeschakeld zijn:

- Stichting De Witte Roos
- Carbon Matters
- Ardo de Graaf

De adviseurs onderscheiden zich van elkaar op het gebied van kennis, communicatieve vaardigheden en ervaring. Afhankelijk van de aanvrager en de fase waarin de bouw zich bevindt, wordt de meest geschikte adviseur gekoppeld aan de aanvragende partij en/of de professionals die betrokken zijn bij de bouw. De adviseurs werken onafhankelijk van elkaar. Bij de adviestrajecten in 2012 bleken tussen de adviseurs accentverschillen te zijn in hun aanbevelingen. In een aantal ronde tafel gesprekken is geprobeerd tot eenduidigheid te komen in de aanpak, waarbij ruimte blijft voor eigen opvattingen van de individuele adviseur. De opmerkingen en aanbevelingen van de adviseurs n.a.v. deze gesprekken worden benoemd in paragraaf 5.4. Op basis van hun adviezen hebben de adviseurs een vaste rapportage opbouw gedestilleerd tot een format⁶. Het format bevat suggesties voor facultatieve aandachtspunten. Aan de hand van dit format komen alle essentiële vragen en onderwerpen aan bod.

De adviseurs hebben zich de afgelopen jaren zeer coöperatief opgesteld en werken met veel bevrediging aan de trajecten. De adviseurs worden ingehuurd op factuurbasis. Echter, de tijdsinvestering overstijgt op regelmatige basis de doorberekende uren. De adviseurs zijn hierin coulant en berekenen de uren vrijwel niet door. De adviseurs hebben vooral hart voor de zaak en willen graag een bijdrage leveren aan de gezamenlijke doelen.

---

⁵ Naast de 'vaste' adviseurs hebben zowel het Haags Milieucentrum als de Haagse Hogeschool beide éénmalig een adviestraject verzorgd.

⁶ Zie bijlage 4.

Hoofdstuk 3. Onderzoek

3.1. Afbakening

Dit onderzoek beperkt zich tot 33 projecten die een duurzaamheidsdonatie hebben ontvangen in de periode januari 2009 t/m maart 2013. In dit rapport wordt naar de 33 projecten verwezen met de term 'duurzaamheidstrajecten', omdat al deze projecten in aanmerking kwamen voor een aanvullend duurzaamheidsadvies en/of -donatie, en dit traject al dan niet volledig hebben doorlopen. Deze projecten hebben (mogelijk) een donatie ontvangen voor specifieke duurzaamheidsplannen en de donaties zijn als duurzaamheidsbijdrage geregistreerd.

Zes van de 33 projecten hebben geen duurzaamheidsadviseur toegewezen gekregen en hebben daarmee geen volwaardig traject doorlopen. De redenen hiervoor zijn dat tijdens de inrichting van het duurzaamheidstraject in 2009/2010 nog niet aan elk duurzaamheidsproject een duurzaamheidsadviseur werd gekoppeld en/of omdat de basisdonatie verhoudingsgewijs te laag was in relatie tot de kosten die gepaard gingen met een adviestraject.

Kanttekening ten aanzien van het bereik van de projecten

Bij duurzaamheidstrajecten is vaak het doel om duurzame (technische) maatregelen toe te passen in een (bouw)project. De aanvragen beperken zich daarom vaak tot het beschrijven van de te nemen maatregelen. Het verwachte bereik in aantallen onder doelgroepen wordt daarom in de aanvragen niet vermeld door de aanvrager. De aanvragen voor de basisdonatie bevatten die aantallen vermoedelijk wel, maar aangezien het bij duurzaamheidsaanvragen feitelijk om een nieuwe aanvraag gaat met andere doelen, zijn de aantallen uit de basisdonatie niet geïventariseerd.

3.2. Doel

Het doel van dit onderzoek is om op basis van kwantitatieve gegevens en een inhoudelijke analyse te komen tot een tussenstand van de duurzaamheidstrajecten. Met deze tussenstand willen we kijken naar de aard en omvang, wat goed gaat en wat beter kan, en of we op weg zijn om de door ons gestelde doelen te behalen. Daarnaast wordt expliciet stil gestaan bij de rol van de externe duurzaamheidsadviseurs.

3.3. Methode

Voor dit onderzoek zijn de volgende stappen genomen:

- Inventarisatie van 33 duurzaamheidstrajecten uit de periode januari 2009 t/m maart 2013.
- Cijfermatige en inhoudelijke analyse van de 33 trajecten: de projectadviezen, de evaluaties en duurzaamheidsadviezen van de externe adviseurs.
- Vijf diepte-interviews met organisaties die hebben deelgenomen aan een (nagenoeg) afgerond duurzaamheidstraject.
- Groeps- en individuele gesprekken externe duurzaamheidsadviseurs.

Hoofdstuk 4. Algemene kenmerken duurzaamheidstrajecten

In de vier opvolgende paragrafen worden de cijfermatige gegevens onderverdeeld in vier thema's:

- § 4.1. Aantallen duurzaamheidstrajecten en financiële gegevens
- § 4.2. Organisatietypen, geografische spreiding en doelgroepen
- § 4.3. Projectresultaten op basis van evaluatiecodes
- § 4.4. Externe duurzaamheidsadviseurs

In paragraaf 4.5. vindt u de samenvatting van dit hoofdstuk.

4.1. Aantallen duurzaamheidstrajecten en financiële gegevens

In de periode januari 2009 t/m december 2012 zijn in totaal 29 projecten betiteld als duurzaamheidstraject. De resterende vier duurzaamheidstrajecten die zijn meegenomen in deze tussenstand worden meegenomen dateren van de periode januari – maart 2013.

Jaar	Aantal aanvragen met het kenmerk duurzaamheidstraject
2009	2
2010	2
2011	10
2012	15
Subtotaal	29
2013	4 (t/m maart)
Totaal	33

Tabel 1. Aantal projectaanvragen per jaar met de kenmerken 'duurzaamheid' en 'duurzaamheidstrajecten', in de periode 2009-2013

Over de periode 2009-2012 was van alle aanvragen met het kenmerk duurzaamheid gemiddeld 26% een duurzaamheidstraject. In 2009 en 2010 bedroeg dit percentage ca. 7%, in 2011 38% en in 2012 52%. Over 2013 zijn nog niet voldoende gegevens beschikbaar.

Jaar	Aantal aanvragen met het kenmerk duurzaamheidstraject	Positief	Afgewezen	Teruggetrokken/ geen aanvraag	Aanvraag in voorbereiding
2009	2	1	0	1	0
2010	2	2	0	0	0
2011	10	10	0	0	0
2012	15	6	2	1	6
2013	4	2	1	0	1
Totaal	33	21	3	2	7

Tabel 2. Aantallen duurzaamheidstrajecten per jaar naar type donatiebesluit

Van de 33 projecten zijn 21 projecten positief beoordeeld, 3 afgewezen en 2 teruggetrokken. Zeven aanvragen zijn naar aanleiding van het duurzaamheidsadvies nog in een voorbereidend stadium.

De redenen voor het afwijzen of terugtrekken van een project waren:

- De aanvraag kwam te laat binnen waardoor er geen tijd meer was om een extern duurzaamheidsadvies op te laten stellen.

- De aanvrager kampte met organisatorische of financiële problemen waardoor het project geen doorgang meer kon vinden
- De aanvrager had een te lage ambitie (bijv. enkel de aanschaf PV-installatie⁷) die niet noodzakelijkwijs met middelen van het fonds gefinancierd hoefde te worden

Jaar	Totaal begroot domein Milieu	Totaal begroot duurzaamheidstraject	Totaal gedoneerde bedragen aan projecten met het thema duurzaamheid (inclusief duurzaamheidstrajecten)	Totaal gedoneerde bedragen aan projecten met het kenmerk duurzaamheidstraject
2009	€ 375.000,-	€ -	€ 229.176,-	€ 4.445,-
2010	€ 650.000,-	€ 250.000,-	€ 707.826,-	€ 58.000,-
2011	€ 550.000,-	€ 150.000,-	€ 507.460,-	€ 196.620,-
2012	€ 600.000,-	€ 250.000,-	€ 251.982,-	€ 176.343,-
Totaal	€ 2.175.000,-	€ 650.000,00	€ 1.696.444,00	€ 435.408,00

Tabel 3. Begrote donatiebudgetten voor Milieu en Duurzaamheidstrajecten en de cumulatieve donatiebedragen voor projecten met de kenmerken duurzaamheid en duurzaamheidstrajecten uitgesplitst naar jaar.

Van 2009 tot en met 2012 is in totaal € 435.408,- gedoneerd aan projecten met het kenmerk duurzaamheidstraject. Dit bedrag bedraagt 20% van het totale beschikbare budget voor Milieu over die vier jaar. Van het totale bedrag dat is gedoneerd aan het thema duurzaamheid in de jaren 2009 t/m 2012 is 26% gedoneerd aan de duurzaamheidstrajecten. Voor de jaren 2011 en 2012 bedraagt dit percentage 49%.

Het totale begrote bedrag in de periode 2009-2012 voor duurzaamheidstrajecten bedroeg € 650.000,-. Het cumulatieve donatiebedrag bedraagt € 435.408,-⁸. Daarmee is 67% van het cumulatieve begrote bedrag uitgekeerd. Over de laatste jaren 2011 en 2012 bedraagt dit percentage gemiddeld 93%.

Het gemiddelde bedrag dat aan een duurzaamheidstraject is gedoneerd bedraagt € 15.618,- met een maximale bijdrage van € 100.000,- en een minimum bijdrage van € 1.400,-. De gemiddelde bijdrage voor een traject waarbij een duurzaamheidsadviseur bij betrokken ligt hoger op € 18.051,-⁹. Het laagste donatiebedrag bij deze trajecten bedraagt € 4.445,-. Bij vijf positief beoordeelde projectaanvragen is geen duurzaamheidsadviseur betrokken geweest. De duurzaamheidsbijdragen bij deze projecten bestonden uit bedragen binnen het bereik van € 1.400,- t/m € 9.870,-.

Projecten DZH-bouw, inventaris, inrichting, zonnepanelen, naar inhoud activiteit	Aantal	Totaal gedoneerde bedragen	Aantal waarbij een externe duurzaamheidsadviseur is ingeschakeld
Bouw, inventaris, inrichting	21	€ 409.345,00	20
Inventaris, inrichting	8	€ 85.870,00	5
Zonnepanelen	4	€ 20.193,00	2
Totaal	33	€ 515.408,00	27

Tabel 4. Aantallen duurzaamheidstrajecten, totale donatiebedragen en het aantal trajecten met externe duurzaamheidsadviseurs onderverdeeld naar inhoudstype

Wanneer wordt gekeken naar de inhoud van de projecten zijn ze de duurzaamheidsprojecten die in aanmerking komen voor een traject onder te verdelen in drie types:

⁷ Photovoltaïsche installatie voor de opwekking van elektriciteit uit zonlicht. In de volksmond: zonnepanelen.

⁸ Voor alle 33 projecten bedraagt dit € 515.408,-

⁹ Berekening: cumulatief donatiebedrag trajecten met duurzaamheidsadviseurs € 487.388,-, gedeeld door 27 trajecten.

Type 1. Projecten gericht op een combinatie van (ver)Bouw, inventaris en inrichting

Type 2. Projecten gericht op de aanschaf van inventaris en inrichting

Type 3. Projecten gericht op het plaatsen van een PV-installaties⁶

Van de 33 trajecten vallen er 21 projecten onder het eerste type, 8 onder het tweede en 4 onder de derde.

Nagenoeg alle (20 van de 21) projecten die onder het eerste type vielen hebben een volwaardig traject doorlopen waarbij een duurzaamheidsadviseur betrokken was. Aan dit type is het hoogste totaalbedrag gedoneerd van de drie typen ad. € 409.345,-.

Bij projecten van het tweede type werden bij vijf van de acht projectenaanvragen een duurzaamheidstraject doorlopen. Het totale donatiebedrag voor dit type projecten bedraagt € 85.870,-

Het derde type komt in deze inventarisatie het minst voor. Bij twee van de vier projecten is een duurzaamheidsadviseur betrokken geweest. Het totale donatiebedrag voor deze type projecten bedraagt € 20.193,-

Met de duurzaamheidsadviseurs is mondeling afgesproken dat zij voor hun diensten gemiddeld ca. € 1.500,- (exclusief BTW) in rekening mogen brengen bij Fonds 1818. De externe duurzaamheidsadviseurs hebben tot op heden € 45.183,- gefactureerd. Met 27 projecten waar externe adviseurs bij betrokken waren, komen de gemiddelde kosten per traject met adviseur uit op € 1.490,- (exclusief BTW¹⁰). Dit is dus nagenoeg gelijk aan wat is afgesproken.

4.2. Organisatietypen, geografische spreiding en doelgroepen

De organisatietypes die een duurzaamheidstraject hebben doorlopen zijn divers. Tabel 5. geeft een overzicht van het aantal trajecten per organisatietype en het totale donatiebedrag per type.

Type organisatie	Aantal duurzaamheidstrajecten	Totaal donatiebedrag per type organisatie
Gehandicaptenorganisatie	1	€ -
Jongeren centrum	2	€ 19.445,00
Museum	7	€ 150.000,00
Theater	4	€ 103.000,00
Natuur- & Milieuorganisatie	6	€ 80.650,00
Evenement	1	€ 9.870,00
Verzorgingstehuis	3	€ 30.000,00
Sportvereniging	4	€ 62.443,00
Buurt- en Wijkorganisatie	2	€ 60.000,00
Religieus	1	nmb
Dierenasiel	1	nmb
Mondiale organisatie	1	€ -
Totaal	33	€ 515.408,00

Tabel 5. Aantal duurzaamheidstrajecten en totale donatiebedragen naar organisatietype

De organisatietypen die tot op heden het meest gebruik maken van het duurzaamheidstrajecten zijn de Musea, Theaters, Natuur & Milieu organisaties en Sportverenigingen. Dit geldt voor zowel de aantallen trajecten als de donatiebedragen die er aan gekoppeld zijn. Gezamenlijk zijn zij goed voor 63% van de trajecten en 77% van de donatiebedragen.

Tabel 6 geeft een overzicht van het aantal trajecten uitgesplitst naar stad.

¹⁰ Aangezien de meeste facturen vóór 1 oktober 2012 zijn ingediend is dit bedrag berekend o.b.v. 19% BTW.

Projecten per stad	Aantal
Voorburg	2
Sassenheim	1
Rijswijk	1
Den Haag	14
Leidschendam	1
Leiden	5
Lisse	2
Voorhout	1
Katwijk	1
Delft	3
Delfgauw	1
Pijnacker	1
Totaal	33

Tabel 6. Aantal duurzaamheidstrajecten naar stad

Tabel 7 geeft een overzicht van het aantal trajecten uitgesplitst naar doelgroep. Naast het aantal trajecten naar doelgroep ook en het totale donatiebedrag per doelgroep opgenomen.

Doelgroep *	Aantal	Totaal bedrag per doelgroep *
Allen	26	€ 368.585,00
Gehandicapten	2	€ 5.500,00
Senioren	3	€ 13.750,00
Vrijwilligers	2	€ 9.685,00
Jeugd	4	€ 37.880,00

Tabel 7. Aantal duurzaamheidstrajecten en totale donatiebedragen naar doelgroep

*) Sommige projecten richten zich op meerdere doelgroepen; het totaal aantal projecten overstijgt daarmee het aantal van 33.

Het merendeel (26 van de 33 projecten) van de trajecten richt zich op alle inwoners van ons werkgebied. Andere specifieke doelgroepen die zijn benoemd binnen de projecten zijn gehandicapten, senioren, vrijwilligers en jeugd. Tweederde van de projecten vindt plaats in de drie grote steden Den Haag, Delft en Leiden, met Den Haag (42%) als uitschieter. Opvallend is dat er in de vierde grote stad uit ons werkgebied Zoetermeer nog geen duurzaamheidstraject is geweest.

4.3. Resultaten op basis van evaluatiecodes

Van de 29 positief besloten duurzaamheidstrajecten zijn 11 trajecten afgerond en/of geëvalueerd. Door het lage aantal geëvalueerde projecten kunnen er uit deze tussenstand nog geen conclusies getrokken worden over de mate waarin dit traject succesvol is of niet. Hieronder een overzicht tot en met augustus 2013.

Resultaat	Aantal duurzaamheidstrajecten	Aantal duurzaamheidstrajecten met begeleiding door een duurzaamheidsadviseur
mislukt	0	0
matig geslaagd	0	0
redelijk geslaagd	1	1
geslaagd	9	5
meer dan geslaagd	1	1
Subtotaal	11	7
onbekend	18	17
afgewezen/teruggetrokken	4	3
Totaal	33	27

Tabel 8. Aantal duurzaamheidstrajecten exclusief en inclusief begeleiding door een externe duurzaamheidsadviseur, onderverdeeld naar evaluatieresultaat

Zeven van de 11 geëvalueerde projecten betreffen trajecten waar een duurzaamheidsadviseur bij betrokken was. Van 19 trajecten is nog geen evaluatie opgesteld. Van vier projecten is geen evaluatie omdat ze zijn afgewezen of de aanvraag niet heeft geleid tot een aanvraag.

Van de 11 geëvalueerde trajecten zijn 9 projecten als 'geslaagd' gekwalificeerd, 1 als 'matig geslaagd' en 1 als 'meer dan geslaagd'. Het aantal geëvalueerde trajecten waar een duurzaamheidsadviseur bij betrokken was (7 van de 11) geven vooralsnog een evenredig beeld qua slagingspercentage.

4.4. Externe duurzaamheidsadviseurs

Bij 27 van de 33 duurzaamheidstrajecten is een externe duurzaamheidsadviseur betrokken geweest. Hieronder wordt een overzicht getoond van de verschillende adviseurs, hun instapmomenten en de evaluatieresultaten van hun trajecten. Door het lage aantal afgeronde projecten kunnen echter nog geen conclusies verbonden worden aan de gegevens over de evaluatieresultaten. Er is gekeken naar het moment waarop de duurzaamheidsadviseur betrokken werd binnen het project, het zogenaamde 'instapmoment'¹¹, aangezien dit door de externe adviseurs genoemd wordt als belangrijk aandachtspunt. Deze instapmomenten zijn ingeschat door de auteur van dit stuk op basis van dossiers.

Van de 27 trajecten met duurzaamheidsadviseur is de adviseur bij 23 projecten (85%) ingeschakeld in de Ontwikkel- of Ontwerpfase. Uit de stukken blijkt dat duurzaamheidsadviseurs graag zo vroeg mogelijk betrokken worden bij de plannen. Reden hiervoor is dat wanneer een project zich in een te ver gevorderd stadium bevindt, de invloed van het duurzaamheidsadvies op de (bouw)plannen kleiner wordt, omdat plannen moeilijker aangepast kunnen worden.

¹¹ Toelichting op 'instapmoment':

Ontwikkelfase: In deze projectfase ligt er nog geen voorlopig ontwerp. Het project bevindt zich nog in de voorbereiding-/brainstormfase.

Ontwerpfase: In deze fase heeft een architect al een voorlopig ontwerp opgesteld en is er al gesproken met de gemeente over de vergunning. Bij kleinere projecten kan het voorkomen dat het traject dit instapmoment als kenmerk krijgt, terwijl het definitief ontwerp al wel is opgesteld.

Uitvoeringsfase: In deze fase ligt er al een definitief ontwerp en is het wachten op de definitieve vergunningen. Indien het bestek (= alle juridisch vastgelegde bouwtekeningen) is opgemaakt komt een project in principe niet meer in aanmerking voor een duurzaamheidstraject.

Duurzaamheids Adviseur	Aantal advies trajecten	Instapmoment Ontwikkel-fase	Resultaat	Instapmoment Ontwerp-fase	Resultaat	Instapmoment Uitvoerings-fase	Resultaat
Witte Roos	15	6	1 geslaagd 5 onbekend	6	3 geslaagd 3 onbekend /n.v.t.	3	1 redelijk geslaagd, 2 afgewezen/ n.v.t.
Carbon Matters	6	2	2 onbekend	3	2 geslaagd 1 onbekend	1	1 onbekend
Ardo de Graaf	4	3	3 onbekend	1	1 onbekend		
Haags Milieucentrum	1	1	1 geslaagd				
Haagse Hogeschool	1			1	1 onbekend		
Geen	6					6	4 geslaagd 2 onbekend /n.v.t.
Totaal	33	12		11		10	

Tabel 9. Aantal duurzaamheidstrajecten, instapmomenten en evaluatieresultaten, onderverdeeld naar duurzaamheidsadviseur.

Witte Roos

Stichting de Witte Roos (Witte Roos) heeft 15 van de 27 trajecten verzorgd. Dit bedraagt 56% van het totaal. Vijf van de 15 trajecten van de Witte Roos zijn geslaagd¹² en van 10 trajecten is het resultaat nog onbekend. Het totale donatiebedrag van de trajecten van de Witte Roos bedraagt € 386.945,-

Carbon Matters

Carbon Matters volgt met zes trajecten. Dit is 22% van het totaal. Eén van de vijf trajecten van Carbon Matters is geslaagd en het resultaat van vijf trajecten is nog onbekend. Het totale donatiebedrag van de trajecten van Carbon Matters bedraagt € 79.943,-

Ardo de Graaf

Ardo de Graaf neemt met vier trajecten 15% van het totaal voor zijn rekening. Geen van de trajecten heeft nog geleid tot een duurzaamheidsaanvraag en daarom zijn er derhalve nog geen evaluatieresultaten en is er nog geen donatiebedrag bekend.

Haagse Hogeschool

Studenten van de Haagse Hogeschool hebben tijdens de opstart van het duurzaamheidstraject één traject verzorgd. Dit project bevond zich in de Ontwerpfase en is nog niet afgerekend/geëvalueerd. Het donatiebedrag bedroeg € 11.000,-

Het Haags Milieu Centrum

Net als de Haagse Hogeschool heeft het Haags Milieucentrum één traject verzorgd. Dit project bevond zich in de Ontwikkeelfase en is geslaagd. De donatie bedroeg € 9.500,-

Geen duurzaamheidsadviseur

Zes maal is er een duurzaamheidsdonatie verstrekt zonder dat hier een duurzaamheidsadviseur bij betrokken was. Al deze projecten bevonden zich in de Uitvoeringsfase. Van de zes trajecten zijn er vier geslaagd en is van twee het evaluatieresultaat onbekend/n.v.t.. Het totaalbedrag van de donaties bedroeg € 28.020,-

¹² Evaluatieresultaat 'geslaagd' houdt in: 'redelijk geslaagd', 'geslaagd' of 'meer dan geslaagd'

4.5. Samenvatting algemene kenmerken duurzaamheidstrajecten

Vanaf de start in 2009 is het aantal duurzaamheidstrajecten elk jaar gestegen. Na in totaal vier trajecten in 2009 en 2010 stegen de aantallen in 2011 en 2012 naar respectievelijk 10 en 15 trajecten. De totale donatiebedragen bedroegen in 2011 en 2012 € 196.620,- en € 176.343,-. Het cumulatieve donatiebedrag over de eerste vier jaar bedraagt € 435.408,- en beslaat 20% van het totale beschikbare donatiebudget voor het domein Milieu in die periode.

De gemiddelde donatie voor een duurzaamheidstraject (€ 15.618,-) ligt hoger (€ 18.051,-) wanneer er een externe duurzaamheidsadviseur bij betrokken. De gemiddelde kosten voor het inhuren van een duurzaamheidsadviseur bedragen € 1.490,- (excl. BTW) per traject. Dit is in lijn met wat er mondeling is afgesproken met de adviseurs.

Bijna tweederde van de duurzaamheidstrajecten (63%) betreffen projecten waarbinnen duurzaamheidstoepassingen worden gecombineerd op het gebied van (ver)bouw, inventaris en inrichtingskosten. Daarna volgen trajecten waarin de aanschaf van inventaris en/of inrichting centraal staat (24%). Het resterende deel betrof projecten voor het installeren van zonnepanelen.

Musea, theaters, sportverenigingen en natuur & milieuorganisaties hebben tot op heden de meeste duurzaamheidstrajecten doorlopen. Dit geldt voor zowel de aantallen trajecten als de donatiebedragen die er aan gekoppeld zijn. Gezamenlijk zijn zij goed voor 63% van de trajecten en 77% van de donatiebedragen. 26 van de 33 projecten richten zich op de doelgroep 'allen'. De overige doelgroepen zijn: gehandicapten, senioren, vrijwilligers en jeugd. Tweederde van de projecten vindt plaats in de drie grote steden Den Haag, Delft en Leiden, met Den Haag (42%) als uitschieter.

Van de 29 positieve besloten trajecten zijn tot aan dit schrijven 11 projecten geëvalueerd (37%). Dit is niet voldoende om een getrouw beeld te kunnen schetsen t.a.v. slagingspercentages van de projecten.

Bij 27 van de 33 duurzaamheidstrajecten is een externe duurzaamheidsadviseur betrokken geweest. De Witte Roos is vanaf het begin in 2009 betrokken geweest bij het duurzaamheidstraject en heeft de meeste duurzaamheidstrajecten (56%) verzorgd. Carbon Matters (22%) en Ardo de Graaf (15%) zijn vanaf 2012 toegevoegd aan de lijst met externe adviseurs. Samen zijn de drie adviseurs goed voor 93% van de adviezen. Op basis van de aantallen trajecten die deze drie adviseurs hebben verzorgd kan gesteld worden dat een samenwerking met hen de voorkeur heeft van het Fonds.

Er is in beeld gebracht in welke fase van een project (ontwikkel-, ontwerp- of uitvoeringsfase) de externe duurzaamheidsadviseur is ingeschakeld en het bijbehorende evaluatieresultaat. Door het lage aantal afgeronde projecten kunnen echter nog geen conclusies verbonden worden aan de gegevens over de evaluatieresultaten. De externe adviseurs hebben aangegeven dat ze bij voorkeur zo vroeg mogelijk worden betrokken bij de projecten. In 85% van de gevallen zijn zij bij projecten die zich in de ontwikkel- of ontwerpfase bevonden ingestapt. Alle afgewezen/teruggetrokken projecten bevonden zich in de uitvoeringsfase.

Hoofdstuk 5. Inhoudelijke analyse

Voor de inhoudelijke analyse zijn de dossiers van 33 duurzaamheidstrajecten onderzocht. Naast een analyse van de projectbeschrijvingen, de projectadviezen, de evaluaties en de externe duurzaamheidsrapporten is een vijftal diepte-interviews gehouden met aanvragers. Voor de diepte-interviews zijn tien aanvragers benaderd die een duurzaamheidstraject hebben doorlopen en waarvan het project (nagenoeg) is afgerond en/of waarbij de projecten verschillenden in omvang en doel. De aanvragers is van te voren een vragenlijst toegestuurd¹³. In bijlage 3. is per aanvrager een samenvatting van het gesprek opgenomen.

Tijdens de inventarisatie bleek al snel dat slechts 11 van de 33 trajecten waren afgerond en/of geëvalueerd. De inhoudelijke analyse geeft daarom enkel een eerste beeld van de projectresultaten en -doelen van de 33 trajecten. Ten aanzien van de inhoudelijke analyse van de procedure geldt hetzelfde.

De inhoudelijke analyse is in onderverdeeld in zeven paragrafen:

- § 5.1. Projectresultaten op basis van evaluatierapporten
- § 5.2. Projectdoelen duurzame toepassingen
- § 5.3. Projectdoelen bewustwording
- § 5.4. Inhoudelijke analyse ten aanzien van de procedure
- § 5.5. Aanbevelingen externe duurzaamheidsadviseurs
- § 5.6. Het effect van de adviseurs op de definitieve projectplannen

In paragraaf 5.7. vindt u de samenvatting van dit hoofdstuk.

5.1. Projectresultaten op basis van evaluatierapporten

De evaluatierapporten zijn over het algemeen erg summier. Van de 11 afgeronde projecten is van vier projecten geen evaluatierapport opgesteld. Deze projecten waren gecategoriseerd als een project 'zonder risico'. Van deze projecten hoeft geen evaluatieverslag opgesteld te worden.

De overige zeven evaluatierapporten beschrijven vooral welke duurzame maatregelen uiteindelijk zijn aangekocht/toegepast. In drie evaluaties wordt verwezen naar neveneffecten.

De elf als geslaagd¹⁴ beoordeelde projecten hebben allemaal duurzaamheidstoepassingen doorgevoerd. Voor het doorvoeren van duurzame toepassingen worden vaak installaties en materialen/inventaris aanschaf. Uit de evaluatieverslagen blijkt dat wanneer de organisatie hieraan heeft voldaan, het project als geslaagd wordt beoordeeld. Eenmaal is een project als redelijk geslaagd geclassificeerd omdat significant is afgeweken van het oorspronkelijke duurzaamheidsadvies. Eenmaal is een project als meer dan geslaagd aangemerkt, omdat door het enthousiasme van de vrijwilligers meer duurzame toepassingen zijn gerealiseerd dan oorspronkelijk was beoogd binnen het project.

5.2. Projectdoelen duurzame toepassingen

Bij alle aanvragers is er een (latente) behoefte om het thema duurzaamheid door te voeren in het project. Dit is een voorwaarde om in aanmerking te komen voor een traject. Uiteindelijk leidt dit tot duurzaamheidsdoelen die een plek krijgen in de projectplannen. Om in beeld te brengen welke duurzaamheidsdoelen aanvragers beogen te halen met hun projecten zijn de projectplannen, duurzaamheidsadviezen van de externe adviseurs, projectverantwoordingen, -eindafrekeningen en projectevaluaties onderzocht. Ten aanzien van de interne projectevaluaties van duurzaamheidstrajecten moet opgemerkt worden dat deze vaak beknopt zijn opgesteld. Van de 33 projecten kan van 21 projecten op basis van de projectplannen bepaald worden welke duurzaamheidstoepassingen zijn/worden doorgevoerd. Van de overige projecten is geen projectomschrijving beschikbaar (nog in voorbereiding of teruggetrokken). Van de drie afgewezen projecten is de informatie over wat de duurzaamheidstoepassingen exact zouden inhouden niet duidelijk beschreven of helemaal niet beschreven. Deze zijn daarom niet meegenomen in de inventarisatie.

¹³ Zie bijlage 2

¹⁴ Evaluatieresultaat 'geslaagd' houdt in: 'redelijk geslaagd', 'geslaagd' of 'meer dan geslaagd'

De projectendoelen zijn geïnventariseerd op basis van de vijf hoofdthema's waarop duurzame toepassingen kunnen worden ingedeeld:

Ad. 1) Energiebesparende maatregelen & duurzame energie(-opwekking)

Van de 21 projecten hebben 20 projecten (95%) energiebesparende maatregelen en/of duurzame energieopwekking tot doel. Duurzame toepassingen die met de bijdrage van het fonds gefinancierd werden of dienen te worden zijn o.a.:

- LED-verlichting
- Glasisolatie: o.a. HR++ beglazing in kozijnen
- PV-installaties (zonnepanelen)
- Energieschermen die 's nachts dichtgaan,
- Warmte/Koude opslag (gebruik van aardwarmte)
- Aanwezigheidsdetectie/Bewegingssensoren
- Duurzame luchtbehandelinginstallaties
- Vloerverwarming
- Sterk reflecterende dakbedekking
- Warmte terugwin installaties
- Isolatie van vloer/wand/dak
- Energiezuinige HR- ketels

Ad. 2) Hergebruik/duurzame materialen & afvalvermindering

Van de 21 projecten hebben 17 projecten (80%) het hergebruik of gebruik van duurzame materialen of afvalvermindering tot doel. Gefinancierde toepassingen zijn:

- Duurzaam hout met milieucertificaat
- Hergebruik materialen op basis van bestaande meubelstukken
- Compostbakken
- Hergebruik parketvloeren
- Demontabele en herbruikbare constructies
- Hergebruik beton
- Aluminium kozijnen met HR++ glas
- Isolatie op basis van natuurlijke materialen
- Besparing op papiergebruik

Ad. 3) Water(besparende) maatregelen

Van de 21 projecten hebben 13 (62%) projecten waterbesparende maatregelen toegepast. Deze zijn o.a.:

- Regenwateropslag
- Sloopwaterpomp
- Waterbesparende toepassing in gebouwen (o.a. toiletten, spoelkranen, etc.),
- Riool ontlastende maatregelen (o.a. aanleggen van een groen (Sedum) dak)
- Helofytensysteem (rioolwater zuiveren d.m.v. planten en zand)

Ad. 4) Ketenverantwoordelijkheid

Bij 9 projecten (43%) kwam het thema ketenverantwoordelijkheid terug in het project. Dit houdt in dat een organisatie bij de inkoop en de uitvoering van de werkzaamheden rekening houdt met sociale en milieu-aspecten. Dit heeft vervolgens weer effect op het gedrag van toeleveranciers, bijvoorbeeld op het gebied van arbeidsomstandigheden, rechten van werknemers en milieu.

Voorbeelden van gefinancierde toepassingen zijn:

- Cradle to cradle (duurzame productontwikkeling, op basis van een levenscyclusanalyse)
- Fair trade producten
- FSC hout
- Geluidsisolatie (Rekening houden met de arbeidsomstandigheden van medewerkers en minder geluidsoverlast voor de directe leefomgeving.)

Ad. 5) Duurzaam beleid van de organisatie en implementatie van dit beleid

Tot slot waren er 12 projecten (57%) waarbij de projecten tot doel hadden om direct duurzaam beleid door te voeren of waren de duurzame toepassingen van een dusdanige orde van grootte dat zij automatisch leiden tot duurzaam handelen.

De resultaten op dit vlak zijn zeer divers, hieronder volgt een lijstje met voorbeelden:

- Duurzaamheid als thema structureel onder de aandacht brengen binnen de vereniging, haar leden en haar gebruikers.
- Door Fonds 1818 gefinancierde mobiele duurzame verlichting wordt uitgeleend aan andere organisaties zoals scouting, feestterreinen e.d.
- Een levendige interne discussie over de duurzaamheid met het doel om medewerkers actief en enthousiast te maken m.b.t. het thema duurzaamheid.
- Duurzame activiteiten hebben invloed op meerdere afdelingen van eenzelfde organisatie
- Duurzaamheid inbedden binnen de educatieve programma's
- (Inter)actieve uitleg aan publiek over duurzaamheidstoepassingen bv. op schermen
- Separate energiemeters installeren waardoor energiebesparingen inzichtelijk worden gemaakt.

5.3. Projectdoelen bewustwording

Eén van de doelen die Fonds 1818 beoogt te bereiken met het duurzaamheidstraject is bewustwording creëren ten aanzien van duurzaamheid, onder haar aanvragers. Voor de inhoudelijke analyse zijn op basis van de beschikbare gegevens alleen de typen publiekgroepen geïnventariseerd. Ten aanzien van het bereik in aantallen van doelgroepen is geen informatie beschikbaar. Bij de duurzaamheidsprojectaanvragen zijn geen aantallen genoemd. Hieronder is uit de beschikbare gegevens algemene informatie verzameld over de doelgroepen.

De doelgroepen die direct/actief bereikt worden, zijn:

- Bestuursleden
- Medewerkers/vrijwilligers/leden
- Gebouweigenaren waaronder: (semi-)overheid, woningcorporaties
- Architecten
- Bouwprojectleiders
- Leveranciers duurzame (bouw)materialen en installaties

De doelgroepen die indirect of meer passief worden bereikt, zijn:

- Bezoekers van gebouwen
- Gebruikers van gebouwen en installaties
- Collega-organisaties binnen dezelfde sector
- Sponsors van de aanvragers
- Aannemers/Ondernemers
- Technische opleiding leerlingen

Uit het bovenstaande blijkt dat de doelgroepen die direct worden bereikt relatief beperkt is. Het is met name de 'top' van een organisatie die bereikt wordt, aangevuld met externe professionals. Onder de groep medewerkers/vrijwilligers/leden zijn het vooral degenen die direct betrokken zijn bij het bouwproject en/of die een facilitaire rol vervullen binnen de organisaties, die direct met de duurzaamheidstoepassingen te maken krijgen. Zeven aanvragers hebben expliciet zich tot doel gesteld om breed te communiceren over het duurzame beleid en de toepassingen. Zij verzorgen educatieve programma's voor bezoekers en externe publiekgroepen waarin op een laagdrempelige wijze wordt uitgelegd over de winst voor het milieu en hoe de toepassing functioneert. In (semi-)publieke ruimten wordt vaker 'passieve' uitleg toepast. Hier gebeurt dit bijv. d.m.v. het gebruik van informatiepanelen/-schermen.

5.4. Inhoudelijke analyse ten aanzien van de procedure

Op basis van de stukken en de gesprekken lijkt het tijdstip waarop de duurzaamheidsadviseur wordt ingezet, van belang te zijn. In alle 33 trajecten heeft het moment waarop de duurzaamheidsadviseur instapte invloed gehad op de mogelijkheden en opties van de aanvrager.

Ambities kunnen nog moeilijk bijgesteld worden als er al beslissingen genomen zijn en het voorlopig of definitief ontwerp er al ligt. De architect die betrokken was bij het traject van de Hortus Botanicus verwoorde dit als volgt: "Het wijzigen van ontwerpen kost tijd en geld. Latere wijzigingen kunnen door aannemers gebruikt worden om dure stelposten op te voeren. Opdrachtgevers zijn hier bang voor en zijn daarom huiverig om laat

in het proces nog duurzaamheidsmaatregelen door te voeren. Dit kan dus grote invloed hebben op het ambitieniveau.”

Uit de feedback van de duurzaamheidsadviseurs blijkt bovendien dat het instapmoment van invloed is op de mate waarop de externe duurzaamheidsadviseur en de projectadviseur zich extra moeten inzetten om het traject succesvol af te ronden. De duurzaamheidsadviseurs geven aan dat zij liever niet ingezet willen worden wanneer een project zich in de Uitvoeringsfase bevindt. Volgens hun zijn de plannen dan al in een dusdanig gevorderd stadium dat er nog weinig substantiële ‘duurzaamheidswinst’ kan worden geboekt.

Uit de diepte-interviews en de feedback van de adviseurs blijkt dat de onbekendheid die sommige aanvragers hebben met het thema, de complexiteit van sommige toepassingen en het feit dat verschillende professionals bij een project betrokken zijn die met elkaar moeten samenwerken, vragen om een zorgvuldig communicatietraject tussen de aanvrager, de projectleiders, de duurzaamheidsadviseur en de adviseurs van het fonds.

Het traject wordt bij voorkeur in een zo kort mogelijke tijd afgehandeld en is voor alle betrokkenen transparant. Doelen, verwachtingen en beperkingen moeten volgens de aanvragers en adviseurs in een zo vroeg mogelijk stadium worden gecommuniceerd.

Van de vijf geïnterviewde aanvragers waardeerden vier het duurzaamheidstraject van Fonds 1818 als uitgesproken positief. De vier beoordeelden het advies van de duurzaamheidsadviseurs als positief en de adviezen hebben ze een stap verder gebracht in hun ambities en plannen. Een van hen gaf aan dat het adviestraject vooral een enthousiasmerende rol had gespeeld en minder had geholpen bij het maken van keuzes van technische/praktische aard. Eén geïnterviewde vond dat het traject rommelig was verlopen.

5.5. Aanbevelingen externe duurzaamheidsadviseurs

In 2012 zijn de drie vaste externe adviseurs (Witte Roos, Carbon Matters en Ardo de Graaf) en het fonds enkele keren bij elkaar geweest om het duurzaamheidstraject door te lichten. Dit heeft geleid tot een door de duurzaamheidsadviseurs gezamenlijk opgesteld document. Door de verschillende werkwijzen en opvattingen kwam dit document moeizaam tot stand. Het document is een algemene beschrijving geworden van het duurzaamheidstraject, dat verstrekt kan worden aan de aanvragers wanneer er een mogelijk duurzaamheidstraject in het verschiet ligt. In het stuk worden enkele voor de externe adviseurs relevante aandachtspunten genoemd. Deze worden hieronder vermeld. Daarnaast zijn er tijdens het regelmatige contact tussen de duurzaamheidsadviseurs en de projectadviseurs van Fonds 1818 ook enkele aandachtspunten aangekaart, ook deze staan hieronder vermeld.

Volgens de adviseurs is de timing van het instapmoment cruciaal voor de rol die de externe duurzaamheidsadviseur kan spelen. De externe adviseurs zijn in 85% van de trajecten ingestapt in de Ontwikkel- of Ontwerpfase. Hoe eerder, volgens de adviseurs, zij betrokken worden bij de plannen, hoe beter. Dit leidt bovendien tot substantiëlere donatiebedragen: Ontwikkelfase € 269.500,- en Ontwerpfase € 182.443,-. In het geval dat zij pas in de Uitvoeringsfase werden betrokken leverde dat een totaal donatiebedrag op van € 24.124,-.

Volgens stichting De Witte Roos zou Fonds 1818, in het geval van ‘volledig’ duurzame trajecten, in overweging kunnen nemen om af te wijken van de maximale bijdrage van 50% van het donatiebedrag, en een hoger bedrag kunnen toekennen. “Bij projecten in de Ontwikkelfase kan door Fonds 1818 namelijk worden meegedacht met de aanvrager over de duurzaamheid van zijn project als geheel. In dergelijke gevallen heeft de aanvrager vaak vanaf het begin van het project duurzaamheid als doel gesteld. Het Museum Rijswijk is hier een voorbeeld daarvan. De uiteindelijke kwaliteit zit in een dergelijke situatie in de integratie van duurzaamheidstechniek in het architectonisch ontwerp, waardoor het hele gebouw qua duurzaamheid beter is doordacht. De milieuwinst is in een degelijke situatie vele malen groter dan bij het achteraf toevoegen van een duurzaamheidselement. Een degelijke aanpak vereist een sterke wil, en grote mate van deskundigheid. Dit soort projecten is uitzonderlijk. Ook het Mauritshuis is hier ook een voorbeeld van.”

De duurzaamheidsadviseur bepleit dat Fonds 1818 bij dit soort projecten een meer dan gemiddeld donatiebedrag kan toekennen. De donatie heeft dan betrekking op het gehele financiële plaatje van de aanvrager, en het bedrag wordt dan dus niet geormerkt voor een bepaald duurzaamheidselement. Daarmee

wordt de voorbeeldwerking erkend die van een dergelijk project kan uitgaan, zeker als de initiatiefnemer en/of betrokkenen ruchtbaarheid geven aan hun project, en/of kennis overdragen.

Een sympathieke aanbeveling maar het onderzoek geeft op dit nog te weinig aanknopingspunten om hier een aanbevelingen over op te nemen.

Rapportages duurzaamheidsadviezen

In de rapportages van de afzonderlijke adviseurs viel op dat er een verschil is in de mate waarin de duurzaamheidsadviseurs toekomstige besparing inzichtelijk maken op basis van berekeningen. De ene adviseur baseert het rapport voornamelijk op deze berekeningen terwijl een andere adviseur zo veel mogelijk duurzaamheidselementen behandelt. Het verschil wordt intern wel eens benoemd als 'technisch' versus 'holistisch'.

Door deze accentverschillen is door middel van ronde tafel gesprekken geprobeerd om tot eenduidigheid te komen, waarbij afzonderlijke adviseurs ruimte blijven houden voor hun eigen opvattingen en werkwijzen. Het resultaat is een conceptrapportage in de vorm van een format. Het format bevat suggesties voor facultatieve aandachtspunten. Het format is toegevoegd als bijlage 4.

5.6. Het effect van de adviseurs op de definitieve projectplannen

Op basis van de analyse van 27 duurzaamheidstrajecten en 21 projectplannen wordt getracht een voorzichtige inschatting te maken in hoeverre de adviseurs het oorspronkelijke projectplan en het beleid van de aanvrager beïnvloeden. Bij deze inventarisatie heeft de onderzoeker de vrijheid genomen om zijn eigen variabelen vorm te geven. Deze staan hieronder toegelicht. Door die genomen vrijheid en het feit dat nog maar een klein deel van de nog relatief geringe aantal trajecten is geëvalueerd, kunnen er aan de uitkomsten geen onderbouwde conclusies verbonden worden. Het geeft hooguit een interessant eerste beeld.

In het geval dat het definitieve projectplan in de duurzaamheidsaanvraag van een aanvrager niet of nauwelijks is gewijzigd t.o.v. het eerste gepresenteerde plan is het effect 'niet of nauwelijks' geweest. Wanneer het gedeeltelijk is aangepast en er duidelijk duurzaamheidswinsten zijn aan te wijzen, is het effect 'gemiddeld'. Wanneer de plannen zijn gewijzigd en er duurzaamheidswinsten op de meeste onderdelen zijn aan te wijzen is het effect 'groot'. Hetzelfde is geïnterpreteerd t.a.v. het beleid van de aanvrager. Hier is als maatstaf genomen dat als het resultaat zich enkel beperkt tot de aanschaf van de toepassingen het effect 'niet, nauwelijks' is. Wanneer er toekomstige activiteiten zijn opgenomen in de definitieve plannen waarbij bestuurders en/of medewerkers actief met het thema duurzaamheid aan de slag gaan, is het effect 'gemiddeld'. Wanneer door het traject een omslag in denken heeft plaatsgevonden binnen de organisatie en duurzaamheid een prominente plaats heeft ingenomen in het denken en handelen binnen de organisatie is er sprake van een 'groot effect'. In tabel 10 zijn de resultaten in beeld gebracht

Effect	Invloed van de adviseur op het definitieve projectplan v.d. aanvrager (in aantallen; n = 27)	Invloed van de adviseur op het beleid v.d. aanvrager (in aantallen; n = 27)
Niet/nauwelijks	1	4
Gemiddeld	12	11
Groot	12	7
n.v.t./onbekend	2	5

Tabel 10. Het effect van de adviseurs op de projectplannen en het beleid op de aanvragers

Bij 24 van de 27 duurzaamheidstrajecten waar een externe adviseur bij betrokken was het effect van zijn inbreng 'gemiddeld' of 'groot' op het project. Dit geldt voor 89% van de gevallen. Hetzelfde effect geldt voor 62% van de projecten waar een duurzaamheidsadviseur bij betrokken was en de adviseur invloed had op het beleid v.d. aanvrager. Voor de resterende 15% en 23% geldt respectievelijk dat het effect 'niet/nauwelijks' was, en dat het 'n.v.t./onbekend' van toepassing is.

5.7. Samenvatting inhoudelijke analyse

Projectresultaten

De elf als geslaagd¹⁵ beoordeelde projecten hebben allemaal duurzaamheidstoepassingen doorgevoerd. Voor het doorvoeren van duurzame toepassingen worden vaak installaties en materialen/inventaris aanschaf. Uit de evaluatieverslagen blijkt dat wanneer de organisatie hieraan heeft voldaan, het project als geslaagd wordt beoordeeld. Éénmaal is een project als redelijk geslaagd geclassificeerd omdat significant is afgeweken van het oorspronkelijke duurzaamheidsadvies. Éénmaal is een project als meer dan geslaagd aangemerkt, omdat door het enthousiasme van de vrijwilligers meer duurzame toepassingen zijn gerealiseerd dan oorspronkelijk was beoogd binnen het project.

Projectdoelen op het gebied van duurzaamheidstoepassingen en bewustwording

De toegepaste duurzaamheidsmaatregelen die door Fonds 18181 zijn gefinancierd zijn zeer divers en onderverdeeld in vijf duurzaamheidshoofdthema's. De thema's¹⁶ zijn:

1) Energiebesparende maatregelen & duurzame energie(-opwekking)	95%
2) Hergebruik/duurzame materialen & afvalvermindering	80%
3) Water(besparende) maatregelen	62%
4) Ketenverantwoordelijkheid	43%
5) Duurzaam beleid van de organisatie en implementatie van dit beleid	57%

Eén van de doelen die Fonds 1818 beoogt te bereiken met het duurzaamheidstraject is bewustwording creëren ten aanzien van duurzaamheid, onder haar aanvragers. Op basis van de geringe beschikbare gegevens kunnen hier echter nog geen uitspraken over worden gedaan. Op basis van de dossiers is wel onderzocht welke doelgroepen actief en passief voornamelijk worden bereikt. Hieruit blijkt dat met name de bestuurders, medewerkers/vrijwilligers en professionals die betrokken zijn bij het (bouw)project direct worden bereikt.

Procedure duurzaamheidstraject en aanbevelingen van de externe duurzaamheidsadviseurs

Op basis van de stukken en de gesprekken lijkt het tijdstip waarop de duurzaamheidsadviseur wordt ingezet, van invloed te zijn op de uiteindelijke mogelijkheden van de aanvrager. Duurzaamheidsambities worden met het verstrijken van de bouwfases alleen maar ondergeschikter. Voor de procedure is het daarom van belang dat een traject zo vroeg mogelijk wordt opgestart binnen een project. Een ander aandachtspunt is dat aanvragers niet altijd technische onderlegd zijn, wat de communicatie soms bemoeilijkt. Bovendien zijn er relatief veel verschillende professionals, die onafhankelijk van elkaar werken, betrokken bij een duurzaamheidsproject.

De adviseurs hebben gezamenlijk een format opgesteld dat kan dienen als uniforme onderlegger bij duurzaamheidstrajecten. De adviseur van De Witte Roos stelt voor om, in gevallen van een volledig duurzaam doordacht projectplan én na het doorlopen van een duurzaamheidstraject vanaf de ontwikkelfase, te overwegen om een hogere duurzaamheidsbijdrage toe te kennen dan de huidige maximale bijdrage (50% van de basisdonatie). Het onderzoek biedt echter nog te weinig aanknopingspunten om deze aanbeveling als Fonds 1818 in overweging te nemen.

¹⁵ Evaluatieresultaat 'geslaagd' houdt in: 'redelijk geslaagd' (1X), 'geslaagd' (9X) of 'meer dan geslaagd' (1X).

¹⁶ Achter het thema staat het deel van de aanvragen dat valt binnen dit thema, uitgedrukt in procenten.

Hoofdstuk 6. Conclusies

Gezien de voorbehouden die gemaakt zijn in het stuk ten aanzien van de validiteit van dit onderzoek, dient er bij de onderstaande conclusies voorzichtigheid betracht te worden. Het zijn met name de kwantitatieve gegevens die alle 33 duurzaamheidstrajecten betreffen, die gebruikt worden in de onderstaande conclusies.

- 1) Afgaande op het feit dat de aantallen duurzaamheidstrajecten elk jaar stijgen kan voorzichtig gesteld worden dat het duurzaamheidstraject in een behoefte voorziet onder de aanvragers van het Fonds. Over het bereiken van de doelen die het Fonds zichzelf stelde met het duurzaamheidstraject kunnen nog geen uitspraken gedaan worden. Er zijn nog te weinig projecten afgerond om hier gefundeerde uitspraken over te doen.
- 2) Op basis van de projectdoelen die staan beschreven in de projectaanvragen hebben alle aanvragers wel de ambitie om brede duurzame toepassingen toe te passen die bijdragen aan een beter milieu. De meeste trajecten richten zich op de (ver)bouw van gebouwen, het aanschaffen van inventaris en/of het aanschaffen van duurzame (bouw)materialen. De toepassingen op het gebied van energiebesparing, duurzame energieopwekking, hergebruik en gebruik van duurzame materialen en het duurzaam gebruik van water en het doorvoeren van waterbesparingen kunnen leiden tot het ontlasten van het milieu.
- 3) Ten aanzien van het doel om bewustwording te creëren onder haar aanvragers zijn eveneens geen conclusies te trekken, door het ontbreken van voldoende gegevens.
- 4) De totale donatiebedragen voor duurzaamheidstrajecten maken inmiddels een substantieel deel uit van de donatiebedragen voor het domein Milieu van Fonds 1818. De verwachte donatiebedragen werden de afgelopen twee jaar (gemiddeld) nagenoeg gehaald. Het zijn voornamelijk musea, theaters, natuur & milieuorganisatie en sportverenigingen die gebruik maken van het traject. Dit zijn doorgaans grotere projecten waar hogere donaties mee gemoeid zijn en waarbinnen een hogere duurzaamheidswinst te boeken valt.
- 5) Het moment waarop externe duurzaamheidsadviseurs worden ingeschakeld tijdens een duurzaamheidstraject is volgens de betrokkenen van belang. Hoe eerder een adviseur wordt gekoppeld aan een project hoe groter de kans wordt dat de adviseur invloed kan uitoefenen op de definitieve duurzaamheidstoepassingen die opgenomen worden in de projectplannen.

Hoofdstuk 7. Aanbevelingen

Om in de toekomst een meta-evaluatie uit te kunnen voeren van het duurzaamheidstraject, zijn meer afgeronde trajecten noodzakelijk en dienen de evaluaties beter aan te sluiten op alle duurzaamheidsaspecten die in de aanvragen staan opgenomen. Het benoemen of de toepassingen zijn aangeschaft/doorgevoerd, is niet voldoende. De mate waarin een duurzaamheidstraject heeft bijgedragen aan bewustwording t.a.v. het thema duurzaamheid zou standaard onderdeel moeten uitmaken van het evaluatierapport. Het is daarom aan te bevelen om de resultaten van een duurzaamheidstraject nauwkeuriger te monitoren door standaard een afrondend evaluatiegesprek te houden en/of een specifiek evaluatieformulier op te stellen. Hierbij kunnen de drie P's (People, Planet, Profit/Prosperity) als leidraad dienen.

Aanvullend zou overwogen kunnen worden om bij een donatie als voorwaarde op te nemen dat de duurzaamheidstoepassingen actief onder de aandacht gebracht moeten worden bij de gebruikers/publiek ten einde het effect op bewustwording te vergroten.

Het tweede advies is om aanvragers in een zo vroeg mogelijk stadium te wijzen op een duurzaamheidstraject. Het traject kan actief door middel van de contacten met adviseurs van Fonds 1818 gepromoot worden en door het traject in de communicatiemiddelen structureel onder de aandacht te brengen. Bijvoorbeeld door artikelen in de media maar ook door het aanbieden van trainingen/informatiebijeenkomsten voor bestuurders.

Een derde aanbeveling is om te komen tot meer duurzaamheidstrajecten en daarmee meer gegevens, door te onderzoeken onder welke voorwaarden andere soorten utiliteitsgebouwen in aanmerking kunnen komen voor de duurzaamheidstrajecten; bijvoorbeeld semipublieke (overheids)gebouwen zoals zwembaden, scholen en kinderopvanggebouwen. Hierbij dient echter wel opgemerkt te worden dat duurzaamheidstoepassingen in de aankomende jaren steeds vaker gemeengoed worden binnen de bouw en dat we als fonds ons de vraag moeten stellen op welke gebied we het verschil kunnen maken.

Bijlagen

1. Algemene randvoorwaarden uit de beleidsnotitie 'Milieu'
2. Vragenlijst diepte-interviews
3. Samenvattingen diepte-interviews
4. Format van de externe duurzaamheidsadviseurs

Bijlage 1. Algemene Randvoorwaarden voor een donatie 'Milieu'

Aanvragen op het gebied van het milieu komen voor een bijdrage van het Fonds in aanmerking als ze één of meer van de volgende componenten bevatten:

- Het project bevordert duurzaamheid.
- Het project richt zich op bewustwording, milieueducatie (educatie).
- Het project laat de bewoners (als vrijwilliger) actief deelnemen aan activiteiten ter bescherming van het milieu (participatie).
- Het project heeft tot doel de kwaliteit van de leefomgeving te verbeteren: niet alleen op de korte, maar ook op de lange termijn.
- Het project combineert meerdere doelstellingen

Aard van de aanvraag

Er zijn vier categorieën te onderscheiden:

- a. Aanschaf van materiaal, inrichting
- b. bouw en renovatie van een milieu-educatief centrum
- c. educatieve projecten
- d. participatieprojecten

Kanttekeningen/eventuele uitzonderingen

- Het bereik van de activiteit dient groter te zijn dan de eigen kring. In de aanvraag moet worden duidelijk gemaakt hoe de deelnemers aan de activiteit worden geworven.
- Als het om een voortzetting van een al lopend of afgerond project gaat, moet worden aangegeven waarom het project moet worden voortgezet.
- Het Fonds is terughoudend waar het gaat om aanvragen van overheden.
- Het Fonds is terughoudend waar het gaat om publicaties op milieugebied.

Bijlage 2. Vragenlijst diepte-interviews

Duurzaamheidstraject & Externe duurzaamheidsadviseur

Hoe kijkt u in het algemeen terug op het aanbod van Fonds 1818 om een duurzaamheid (DZH) traject aan te bieden?

Wat vond u er goed aan?

Wat vond u er minder geslaagd aan?

Wat vond u van de ingerichte procedure? Denkt u hierbij aan:

- Timing en doorlooptijd t.o.v. uw project
- Communicatie tussen de betrokkenen
- Aanvraagprocedure richting Fonds 1818

Involed en effecten van een Duurzaamheidstraject

Welke invloed en/of effecten heeft het DZH-traject van Fonds 1818 gehad op uw organisatie? Met name op het gebied van duurzaamheid? Denkt u hierbij aan:

- Ambitieniveau van het project
- Beleid binnen de organisatie
- De leefomgeving in algemene zin
- Financieel
- Bewustwording/gedrag van medewerkers, vrijwilligers, doelgroepen, etc.
- Spinn-off's

Wat kunt u zeggen over het bereik van doelgroepen t.a.v. uw duurzaamheidsbeleid. U kunt hierbij ook een onderscheid maken in het actief en passief bereiken van doelgroepen.

Welke meevallers of knelpunten bent u na afronding van het traject tegengekomen?

Uw aanbevelingen aan Fonds 1818

Met welke ontwikkelingen zou Fonds 1818 in de toekomst rekening moeten houden t.a.v. duurzaamheid?

Wat zijn volgens u de belangrijkste factoren waar wij rekening mee moeten houden bij het aanbieden van een DZH-traject?

Wie zijn volgens u belangrijke actoren binnen dit kennisgebied?

Wat zou u Fonds 1818 verder aanbevelen t.a.v. het duurzaamheidstraject en/of ons duurzaamheidsbeleid?

Bijlage 3. Samenvattingen diepte-interviews

De inhoud van bijlage 3 is hier niet opgenomen.

De lengte van deze publicatie en de mogelijke vertrouwelijkheid van bepaalde informatie spelen hierbij een rol.

Voor eventuele vragen kan contact worden opgenomen met Fonds 1818.

Bijlage 4. Format van de externe duurzaamheidsadviseurs

1. Aanleiding tot de adviesaanvraag
  - Wat voor instelling is het
  - Aanleiding: herbestemming, functiewijziging, anders?
  - Gebruik van het gebouw/terrein (incidenteel, bijv. festival of structureel)
  - Ambitieniveau (hoog/midden/laag) van duurzaamheid people/planet/profit & prosperity [=nut van het algemeen]

2. Huidige situatie en duurzaamheidsknelpunten

Waarom wordt de aanvraag gedaan; meestal zal dat tekort aan middelen zijn, maar het is goed dat hier te vermelden.

Wellicht zijn er technische knelpunten; sociale knelpunten; culturele, bijvoorbeeld architectonische waarde.

Kansen voor duurzaamheid, met betrekking tot bijvoorbeeld de volgende onderwerpen (facultatief). Om de lijst uit te breiden kan bijvoorbeeld gebruik worden gemaakt van de EIA lijst van AgentschapNL.

Aandachtspunten	Uitwerking, onder meer:
Isolatie	let op afstemming diktes t.o.v. ornamenten, opstanden etc. en duurzame isolatiemateriaalopties
Materialen	Verbetervoorstellen obv. LCA gegevens of database DUBO centrum – inclusief constructie
Verlichting	Binnen en buiten, let op lichtvervuiling (buiten)
Water en Afvalwater	Regenwateropslag, hergebruik, retentie, groene daken
Verwarming en Ventilatie (systeem)	Binnenklimaat, laag temperatuursysteem, afstemming verwachte ventilatie eisen, geluidsbelasting.
Ruimtegebruik	Functionaliteit, flexibiliteit
Technische Installaties	Energiebronnen, alle <u>apparatuur</u> . Let ook op geluidproductie van apparaten
Icoonfunctie	Belang van duurzaamheid als icoon
Bereikbaarheid	Relatie met omgeving fysiek
Toegankelijkheid	Vooraf sociaal, openheid naar buurt en stad. Ook fysiek indien nodig
Perceel, groen en biodiversiteit	Verandering en impact op ecosystem en omgeving
Cultuurhistorische waarde	Noodzaak van behoud en combinatie met duurzaamheid

3. Samenvatting jaarlijkse besparing gesorteerd bijv. naar investeringsomvang. Gekozen kan worden voor investeringsomvang, maar een andere sortering is eveneens mogelijk.
4. Terugverdientijden zijn minder relevant, omdat het doel is een deel van de maatregelen te laten financieren door het Fonds. De jaarlijkse besparingen nadat de investering is gedaan zijn de facto een vorm van subsidie.

Veel duurzaamheidsmaatregelen zijn niet geprijsd; het is het ambacht van de individuele adviseur om daarin accenten te leggen.

- Zo veel mogelijk moeten de uitgaven worden geschat, omdat het Fonds daaraan houvast heeft bij het bepalen van de toekenning.
- Voor maatregelen met forse besparingen is een donatie vaak minder noodzakelijk, omdat die ook met een lening zou kunnen worden gefinancierd; de maatregelen met geringe besparingen maar bijvoorbeeld wel een hoge duurzaamheidsbijdrage kunnen wellicht uitsluitend worden genomen met behulp van een donatie.
- Facultatief is een inschatting van de doorlooptijd of moeite die moet worden gedaan voor het implementeren van de maatregelen.

Bijlage 1. Kwantitatieve analyse huidige energiesituatie; dit is naar keuze EPC, GPR of CO2 footprint of een ander rekenprogramma. Het meest objectief is een kopie van de energienota.

Bijlage 2. Kwantitatieve e/o kwalitatieve uitwerking van de maatregelen.